

ז"ך סיון תשס"ח

בענין אם נתקבלה תפילת דוד

בליל שבועות שנה זו זכיתי בס"ד למסור שיעור ברבים בענין תפילת דוד המלך ע"ה שהעוסק באמירת תהילים יחשב לו כעוסק בנגעים ואהלות, דכתב בזה בנפש החיים שער ד' פ"ב: וגם מי יודע אם הסכים הקב"ה על ידו כי לא מצינו בדבריהם ז"ל מה תשובה השיבו הוא ית' על שאלתו, וכמו שמצינו במס' ב"ב י"ז. ואידך ההוא רחמי הוא דקא בעי, עכ"ל.

ויש בענין זה פולמוס גדול, ואציין כאן כמה מן הדברים שנאמרו בזה.

בספר ליקוטי שושנים להרה"ק מסאווראן בהוספות שבסוה"ס אות ח' הביא ראייה שבוודאי נתקבלו תפילות דוד מערכין טו: כבר כרתו דוד ברוה"ק שנאמר יכרת ה' כל שפתי חלקות, ואי כהנפה"ח איך מוכח מזה דהמספר לה"ר אין לו תקנה דילמא לא נתקבלה תפילתו.

וראה מה שהשיב על ראייה זו בשו"ת הר צבי או"ח ח"א סי' קי"ז אות ב'. ועי' מש"כ בזה בקובץ בית אהרן וישראל קובץ פ"ז עמ' קל"ד להצדיק דברי הרה"ק מסאווראן.

ועוד אמר בזה הרה"ק מסאווראן לדחות ראיית הנפה"ח מהא דב"ב י"ז, דמ"ש ואידך רחמי הוא דקא בעי "היינו דלזאת לא חשב גם דוד יען שהיה צריך לבקש רחמים ע"ז ולא היה ממילא". (והג"ר מיכל זילבר בס' בים דרך פ' וישלח מאמר ט"ז הערה י"ד הביא כן בשם הרה"ק מזידיטשוב).

והנה נידון זה אי נתקבלה תפילתו להיות כנגעים ואהלות יש לו שייכות למעשה, דהנה באשל אברהם (בוטשאטש) או"ח סי' רל"ח כתב דאין קפידא לומר תהלים בלילה דחשיב כנגעים ואהלות, עיי"ש.

ויצוין דבתוס' יבמות ע"ט. סד"ה ארמוני מפורש דיתכן שדוד התפלל ולא נענה, ואולי שאני תפילתו שהוקבעה בספר תהלים דבזה ל"ש שלא נתקבלה, ויל"ע. (אך עי' חא"ג מהרש"א יומא כ"ו. ע"ד התוס' ד"ה יהודה שכתב דח"ו לומר שלא נתקיימה ברכת יעקב, ואולי התוס' שם לשיטתם דיתכן לומר כן).

ויש שהביאו ראייה מסנהדרין ק"ט: דריב"ב ס"ל דיש לעדת קרח חלק לעוה"ב דכתיב בתהילים שאמר דוד בקש עבדך וכו', משמע דמה שביקש דוד נתן לו הקב"ה, דהא ס"ל דמפני בקשת דוד יש לעדת קרח חלק לעוה"ב (עיי"ש רש"י ד"ה רבי יהודה).

ואציין כאן למו"מ ארוך בענין זה בקובץ הבאר (צאנז ע"י הג"ר דוב ווייס שליט"א), קובץ י"ח עמ' ט' הערה ח', ובקובץ כ' עמ' קי"ח מאמר נפלא מהג"ר יוסף ירוחם פישל הגר שליט"א, ובקובץ כ"א-כ"ב עמודים קס"ד-קע"ט, עיי"ש.

והנה בקובץ הנ"ל קובץ כא-כב עמ' קס"ה הקשה השואל על פירושו של הרה"ק מסאווראן בד' הגמ' בב"ב דא"כ הול"ל ואידך ההוא משום רחמי, ולשון הגמ' ואידך רחמי הוא דקבעי משמע להדיא דהיינו שלא נתקבלה תפילתו.

ועלה בדעתי בס"ד ליישב באופן אחר דברי הגמרא בב"ב דהנה מצינו עוד שלא שלטה בהן רימה מלבד הז' שהובאו בגמ'. ועי' מדרש תלפיות ענף הנהגת העיבור ד"ה אך שהקשה דמהגמ' משמע דלשאר צדיקים שולט והא ליתא דגם לכל הצדיקים אינו שולט, עיי"ש. ועי' ספר חסידים סי' תתשמ"ג שהקשה נמי "למה מנו חז"ל אלא שבעה שלא שלטה בהם רימה והלא הרוגי ביתר לא שלטה בהם רימה ור"א בר"ש שהיה כ"ד שנים בעלייתו לא שלטה בהם

רימה". (ועי"ע חא"ג מהרש"א ב"מ פ"ג : ד"ה קרי אנפשיה). וכן ילה"ק לפימ"ש בפרקי דר"א ס"פ מ"א : כל אותו הדור ששמעו קולו של הקב"ה בהר סיני זכו להיות כמלה"ש ובמותם לא שלטה בהם רימה ותולעה. וכן איתא במד"ר פ' כי תבוא י"א : במיתתן לא נגעה בהן רימה. ונראה דז"ש בב"ב ע"ג : תא אחוי לך מתי מדבר אזלי חזיתניהו ודמו כמאן דמיבסמי וגנו אפרקיד, ופירש"י שהיו שוכבין בפנים צהובות כשתויי יין. ועל כרחך היינו משום דלא שלטא בהן רימה ותולעה, ועי"ע הגהות היעב"ץ בדי"ז. דכתב : הני שבעה מגמרא אבל ודאי מבלעדי אלה היו צדיקים רבים בכל הדורות שלא שלטה בהם וכו', עי"ש.

וכן ילה"ק על מ"ש בגמ' שם ששה לא שלט בהן מלאך המות וכו', והא בזה"ק ח"א קס"ח. איתא : כל מאן דאשתדל באורייתא לשמה לאו מיתתיה עי" דיצה"ר. וא"כ כל הצדיקים נמי אין שולט בהן מלאך המות ואמאי קאמר רק הנך ששה. ועי' רמב"ן ר"פ חוקת (ובס' החינוך מצוה רס"ג) דלכך אין צדיקים מטמאין כי הם נפטרים בנשיקה, הרי שלא דוקא הנך ששה. ועי"ע רבנו בחיי בראשית א' ל"א. ושו"מ בילקוט פרי' ואתחנן רמז תת"כ מלמד שמיתת משה מפי הקב"ה מנין אף מיתת אהרן וכו' ומנין אף מיתת הצדיקים שנאמר וכו'. הרי שגם שאר צדיקים מיתתן לאו עי" מה"מ.

ועלה בדעתי דהש"ס מביא רק הנך דילפינן מקראי אבל אה"נ דאיכא עוד צדיקים שזכו למעלות אלו. ובה יתיישב נמי דהמשך חכמה כ' בהקדמה לס' שמות דמרע"ה נשללה ממנו הבחירה והיה מובטח שלא יחטא, וק' לפ"ז למה לא נזכר בין הנך דלא שלט בהן יצה"ר. ובהנ"ל מיושב שפיר דהובאו רק מי שנאמר בו להדיא. [ודוגמא לזה יתכן להביא מהמדרש ב"ר י"א ז' : אברהם שאין כתוב בו שמירת שבת ירש את העולם במידה, אבל יעקב שכתוב בו שמירת שבת וכו', וק' דהא גם אאע"ה קיים כה"ת ואפי' עירובי חצירות. וכתב רש"י בפי' למדרש דהכוונה במ"ש אברהם שאין כתוב בו ש"ש היינו שלא כתיב בפירוש אלא וישמור משמרת, וכ"כ שם בפי' מהרז"ו (אך עי' ביפ"ת שם שהקשה דאי שמר מה בכך שלא כתבה התורה בפירוש אטו בכתובה תליא מילתא, עי"ש). וחזינן דאיכא מעלה מיוחדת במה שכתבה התורה להדיא ואולי ה"נ הביאה הגמ' רק הנך שיש בהם מעלה זו שכתב בהם קרא מעלה זו. ויל"ע].

שוב מצאתי בס' בית אהרן (כללי הש"ס להגר"א מגיד ז"ל ח"ב עמ' מ') וז"ל : נראה בפשיטות דאמת ויציב דכל הצדיקים גמורים לא מתים עי" מה"מ רק בנשיקה אבל הגמרא כאן לא חושב רק אותם שיש עליהם ראיות מתוה"ק אברהם יצחק ויעקב בכל מכל כל משה ואהרן ומרים על פי ה'. ולפ"ז מתורץ גם קו' התוס' ב"ב י"ז. (ד"ה שבעה) דכולהו צדיקי נמי אין שולט בהם רמה, די"ל דאה"נ דהוא כן רק דלא חשיב רק אותן שיש עליהן ראיות מהכתוב, עכ"ל.

[והנה מה שכתב לתרץ בזה קו' התוס', לדידי אדרבה יקשה דמהתוס' שהקשו כן מוכח דלא כדכתבנו. ונלע"ד יתכן דלכך דקדקו התוס' להביא הקרא ורקב עצמות קנאה דמינה דרשו בשבת (קנ"ב) : דמי שאין קנאה בלבו אין עצמותיו מרקיבין, להראות דגם בהם יש ראייה מהכתוב ושפיר הו"ל למיחשב, דאל"ה לא הוה מקשו מידי, ודוק].

וכ"כ בבן יהודע ב"ב י"ז. ד"ה שלשה לענין הא דאמרו שם ג' לא שלט בהם יצה"ר, דאפשר שהיו עוד צדיקים כאלו ולא מייתי אלא המפורש בקרא.

ומעתה יש ליישב היטב ראיית הנפש החיים מהא דקאמר "ואידך ההוא רחמי הוא דקא בעי", דתפילת דוד לא נתקבלה. דלפמשנ"ת י"ל דתפילתו שפיר נתקבלה אלא דכוונת הגמרא לומר דלכך לא נמנה בין הנך דלא שלטה בהן רימה מאחר שאין מפורש עליו בכתוב שזכה לכך, דהך קרא הוי רק רחמי דקא בעי, ואף שנתקבלה תפילתו, מ"מ אינו מפורש בכתוב ולכך לא החשיבוהו בין הנך. (ואידך מ"ד שהזכיר דוד ס"ל דגם זה חשיב כמבואר בקרא מאחר שודאי דתפילתו נתקבלה).

אלא דילה"ע על כך מהא דקא חשיב בנימין דלא שלט ביה רימה מדכתיב ידיד ה' ישכון לבטח. והא אין מבואר בכתוב רק שמשה ברכו בכך ולא שאכן היה כן, ולפי הנ"ל לא הו"ל למיחשב.

וצ"ל דשאני ברכת משה דהוי בגדר נבואה ולא רק ברכה ותפילה, וזה שפיר חשיב כמבואר בקרא. ויש להביא ראיה לזה מהתוס' ביומא כ"ו. דהקשו אמאי לא מייתי קרא דלא יסור שבט מיהודה וגו'. ותי' "דההיא בברכה הוא דכתיב". וקשה דהא הגמרא שם מביאה קרא דירו משפטיך ליעקב דהוי ג"כ בברכה דמשה. אע"כ דשאני ברכת משה דהיה בגדר נבואה ושפיר איכא ראיה, ודוק. (ולפי"ז י"ל דאיך מ"ד דקא חשיב דוד ס"ל דגם קרא דאף בשרי ישכון לבטח הוי בגדר נבואה).

והנה במה שביארנו דהגמ' מנתה רק הנך דאיכא בהם קראי, יש ליישב עוד קו' המהרש"א ע"ד רש"י בב"ב שם ד"ה כדאמרן דהמתים ע"י נשיקה הוא דאין הרימה שולטת בהן, דלפי"ז דקא חשיב בנימין שלא שלטה ביה רימה, אמאי לא נמנה בין הנך דלא מתו ע"י מה"מ. ותי' דמ"מ ידידות השכינה היתה מצלת עליו מן הרימה. וראה ברי"ף על העין יעקב שכתב דלא הא בהא תליא, דיש ששולט בו מה"מ ואעפ"כ אין שולט בו רימה, ע"ש. ויש להעיר ע"ד ממש"כ רבנו גרשום על הגליון וז"ל: דמי שמת ע"י מה"מ שולט בו רמה ותולעה וכו'. וא"כ הדק"ל אמאי לא נמנה בין אלו שמתו שלא ע"י מה"מ. ובהנ"ל אתי שפיר דסו"ס אין ע"ז קרא שלא מת ע"י מה"מ, ורק בהך דלא שלט בו רימה איכא קרא ולכך נמנה ביניהם, ודוק.

איברא דע"פ המבואר ברבנו גרשום דכל שמת ע"י מה"מ שולט בו רימה, יש להביא ראיה דאכן לא נתקבלה תפילת דוד שלא תשלוט בו הרימה, דהא מבואר בשבת ל': דמיתתו של דוד היתה ע"י מה"מ. כדאיתא שם: ההוא יומא דבעי למינח נפשיה קם מה"מ קמיה וכו', וצ"ע.

אך מצאתי לזה יישוב בבית אהרן הנ"ל (בעמ' מ"א) שכתב עפ"ד האברבנאל בפ' ברכה גבי מרע"ה ששלח הקב"ה מה"מ אליו ביום פטירתו, אף שמפורש בגמ' שלא מת ע"י מה"מ, וביאר דלא הכוונה שהיה למה"מ שלטון על הנשמה כי אם שיפריד חיבורה עם הגוף, "שתפריד חיבור גופו ונפשו באופן ששמתו תבוא אליי מאליה וכו'". ולפי"ז אף שאיתא בשבת דקם מה"מ קמיה דדוד ביום פטירתו לאו למימר דהיתה פטירתו ע"י מה"מ רק כמתבאר בד' האברבנאל דבא להפריד חיבור הגוף והנשמה ואזי אכן נפטר בנשיקה, ודוק. ועי"ע בעקידה שער ק"ה.

ועי"ל בד"ז עפמ"ש בבן יהוידע ב"ב שם ד"ה שש, עי"ש ותבין.

ובענין זה אעתיק מה שכתב בזה ידידי הגר"ר מרדכי גרצנשטיין שליט"א בביאור הגמ' בשבת ל' הנ"ל וז"ל: דא"י א"ר מאי דכתיב הודיעני ה' קיצי ומדת ימי מה היא וכו'. ויפלא הדבר שדוד המע"ה ירצה להתחכם נגד גזירת הבורא. אלא נראה לפרש שידוע מספרים שהמת בנשיקה לא מת ע"י מה"מ, ומה שעסק דהמע"ה בתורה כל יום השבת היה כדי שיזכה למות ע"י נשיקה ולא ע"י המלאך, ע"י מכות דף י'. שהתורה כערי מקלט ממנו. ולזה הוצרך שיפסיק מתורתו, כדאיתא התם קם מלאך המות קמיה ולא יכיל ליה, היינו דמיתתו היתה ע"י מה"מ. עכ"ד.

והנה בפנים יפות פ"י חוקת (ע"פ זאת התורה אדם כי ימות וגו') הקשה מהא דדוד המלך שהיה עוסק בתורה שלא יהא רשות למה"מ להמיתו, דסותר למה שדרשו בשבת (פ"ג:): דאפילו בשעת מיתה תהא עוסק בתורה, הרי דשייך לעסוק בתורה בשעת מיתה. ותי' דמייירי בת"ח שאינם מתים ע"י מה"מ אלא בנשיקה, דבהם שייך שפיר עסק התורה בשעת מיתה. ומבואר בדבריו דעסק התורה מציל רק ממיתה שע"י מה"מ, אבל עדיין יוכל למות בנשיקה.

ולפי"ז על כרחך דכוונת דוד במה שעסק בתורה ביום השבת לא היה אלא להצילו ממיתה שע"י מה"מ, וכמשנ"ת דרצה למות בנשיקה.

ויש להוסיף על דבריו, דהיות שמבואר ברש"י ב"ב ד"י"ז. ד"ה כדאמרן דהמתים ע"י נשיקה אין רימה שולטת בהם, אתי שפיר היטב דמה"ט היה רצונו של דוד שלא למות ע"י מה"מ, דהא מבואר שם בגמ' דביקש אף בשרי ישכון לבטח שלא תשלוט בו רימה, ודוק.

[ולפי"ז נמצא דאם אכן היתה מיתתו ע"י מה"מ, הרי שיש ראייה שלא נתקבלה תפילתו שלא תשלוט בו הרימה, וזו ראייה לדברי הנפש החיים דתתכן תפילה של דוד שלא תתקבל. אמנם י"ל כתי' המהרש"א שם גבי בנימין דאף שמת ע"י מה"מ ידידות השכינה היתה מצלת עליו מן הרימה. וה"נ י"ל דתפילתו הצילתו מן הרימה אף שמת ע"י מה"מ].

*

ובעיקר הנידון אם איכא ראייה מהגמ' בב"ב דיתכן שלא נתקבלה תפילת דוד, יש להוסיף עוד בס"ד, שבעין אליהו ב"ב שם ד"ה וי"א כתב לתרץ קו' התוס' הא כל הצדיקים אין שולטת רימה, ותי' שאותם שבעה הובטחו בחייהם שלא תשלוט בהם רימה, עי"ש. ולפי דבריו נמי אתי שפיר דזהו שר"ל גבי דוד שלא הובטח כן בחייו, רק שמצינו שהתפלל על כך אבל לא מצינו שהובטח לו כן, ודוק היטב.